

Tóth Andrea Éva

FELVILLANÓ KÉPEK

MOZGÓKÉPEK ÉS KIÁLLÍTÁSI TEREK TALÁLKOZÁSA

Ma már szinte közhelynek számít az a megfigyelés, hogy a mozgóképek, film- és video-installációk a szó szoros értelmében ellepték a múzeumokat, galériákat és más művészeti tereket, illetve a különböző nemzetközi biennálékon is állandósult jelleggel vannak jelen. Emellett számos olyan műalkotással is találkozhatunk a kortárs művészet különböző tereiben, amelyeket ugyan nem sorolhatunk egyértelműen a mozi fogalma alá (ezeknél nem előre felvett mozgókép vetítéséről van szó), mégis láthatóan magukon viselik a mozi hatásait. Ebből az alapvetésből indul ki az elmúlt évtizedben minden a témával foglalkozó kritika, tanulmány és szakkönyv is. Elég betérni egy-egy kortárs művészeti galériába, hogy falakra, plafonra, földre vagy akár más kiállított tárgyra vetített mozgóképekkel találkozzunk, ám ennek a sokarcú jelenségnek a megnevezése már önmagában is problematikus. Némelyek számára (Raymond Bellour, Jacques Rancière) egy sokoldalú és másik moziról van szó,¹ míg mások a mozi fragmentálódását emelik ki (Mark Lewis).² Megint mások a mozi „megkövesedését” hangsúlyozzák, sőt a mozi szó használatának relevanciáját kérdőjelezzik meg (Muriel Andrin),³ ezzel szemben egyesek a mozi fogalmának kiterjesztésére irányuló igényt fogalmazzák meg (Luc Vancheri).⁴ Emellett olyan szövegekkel is találkozunk, melyek sokkal inkább a mozi kortárs művészetre gyakorolt hatására kívánják felhívni a figyelmet (Philippe Dubois).⁵ A mozi fogalma és annak természete valóban megváltozott volna? Avagy csupán új módon kellene a mozi fogalmát értelmeznünk? A mozgóképek kiállítási formáival foglalkozó kutatások ilyen jellegű kérdéseket vetnek fel az általuk gyakorta kortárs mozinak (*contemporary cinema*, *cinéma contemporain*) nevezett jelenség tanulmányozása közben.

A jelenség vizsgálatával az elmúlt évtizedben már nem csupán művészettörténészek és esztéták, hanem filmesztéták is foglalkoztak. Az így felmerült számos nézőpont pedig csak gazdagította a témát érintő szakirodalmat. A térbe került mozgókép tehát nem egy önmagában álló, különös jelenség, hanem a kortárs művészet egyik olyan sajátosságának tekinthető, amely a már sokak által (Raymond Bellour, Jacques Rancière, Nathalie Heinich,

¹ Bellour, Raymond: D'un autre cinéma. *Trafic*, 34. 2000. 5–21., Rancière, Jacques: Le cinéma dans la fin de l'art. *Cahiers du Cinéma*, 552. 2000. 50–51.

² Export, Valie: Expanded cinema as expanded reality. *Senses of cinema*, 28. 2003.

³ Andrin, Muriel: A megkövesedett mozi. Elmélkedések a kiállítási tárgyként bemutatott filmes művek elrendezéséről. *Apertúra*, 2. 2010. Utolsó hozzáférés: 2012. április 15.

⁴ Vancheri, Luc: A mozi kibővített története vagy a kibővített mozi története? *Apertúra*, 2. 2010. Utolsó hozzáférés: 2012. április 15.

⁵ Dubois, Philippe: Un „effet cinéma” dans l'art contemporain. *Cinema & Cie*, 8. 2006. 15–26.

Philippe Dubois) felismert jelenséggel, a művészeti ágak keveredésével függ össze.⁶ A kiállított mozgóképek, film- és videóinstallációk minden kétséget kizáróan a kortárs művészet részét képezik, melynek a definíciója lehetővé teszi a mozgóképek múzeumi termekben való jelenlétének pontosabb megértését. A feltevését Deleuze és Guattari fogalmára, a deterritorializációra alapozó Nathalie Heinich a kortárs művészet fogalmát a létező határok folyamatos átlépésére irányuló szándék segítségével határozza meg. Egyrészt számos művész elhagyja a múzeumot, más helyeket sajátít ki, ahol *in situ* műalkotásokat hoz létre. Másrészt, ennek a művészeti gyakorlatnak a mintájára a mozgóképek kiszabadulnak szokványos területükről, és fényvel elárasztott kiállítási termekben jelennek meg, vagyis a *black box*ot lecserélik a *white cube*-ra.

Az elmúlt években olyan emblemikus kiállításoknak is tanúi lehettünk, melyek mind a film médiumának és a kortárs képzőművészetnek az egyre látványosabb összefonódását hangsúlyozták,⁷ emellett számos rendezvény központi kérdését alkotta a kortárs mozi átalakulása.⁸ Az elmúlt években tehát nem kevés művészeti és tudományos rendezvényt jegyeztek, amelyek a kiállított mozgóképek mibenlétével, kurátori lehetőségeivel és értelmezésével foglalkoztak.

A kiállított mozgóképeket tanulmányozó kutatókat, esztétákat és kritikusokat főként olyan kérdések foglalkoztatják, amelyek az eltérő térbe szánt apparátusok találkozása révén merülnek fel. Többen foglalkoznak azon változásokkal is, amit a többcsatornás installációk hoznak magukkal. Ez a kérdés főként akkor válik izgalmassá, amikor egy műalkotás több változatban is létezik (pl. Amos Gitai, Eija-Liisa Ahtila, Chantal Akerman, Abbas Kiarostami, Fliegau Benedek). Mások az eredetileg filmes képek fragmentálódásának befogadói viselkedésre tett hatásai iránt érdeklődnek. Ebben a kérdéskörben kap helyet az a Dominique Païni által a 2000-es évek elején kiváltott vita,⁹ amely a Walter Benjamin által is leírt *flâneur*

⁶ Bellour, Raymond: La redevance du fantôme. In: *Le temps d'un mouvement. Aventures et mésaventures de l'instant photographique*. Párizs, Centre National de la Photographie, 1986. 109–113., Rancière, Jacques: *Malaise dans l'esthétique*. Párizs, Éditions Galilée, 2004. 35., Heinich, Nathalie: *Le triple jeu de l'art contemporain*. Párizs, Les Éditions de Minuit, 1998., Dubois, Philippe: *Les métissages de l'image*. La Recherche Photographique, 13. 1992.

⁷ A teljesség igénye nélkül: *Hitchcock et l'art - Coïncidences fatales*, Centre Pompidou, Párizs, 2001., *Le mouvement des images*, Centre Pompidou, Párizs, 2006., *Jordi Colomer, Jeu de Paume*, Párizs, 2008., Doug Aitken: *Sleepwalkers*, MoMA, New York, 2007, *Dans la nuit, des images*, Grand Palais, Párizs, 2008., *Minden mozi!*, Ludwig Múzeum - Kortárs Művészeti Múzeum, 2008., *Keleten a helyzet. Közép- és kelet-európai videoművészet 1989–2009*, Ludwig Múzeum - Kortárs Művészeti Múzeum, 2010., *Fliegau Benedek: Tejút*, Paksi Képtár, Paks, 2011., *Douglas Gordon*, MMK Museum für Moderne Kunst, Frankfurt am Main, 2011–2012., *Tacita Dean: Film*, Tate Modern, London, 2011–2012.

⁸ Elsősorban a Párizsban 2008 óta minden évben megrendezett *Où va le cinéma?* (Merre tart a mozi?) című kerekasztalbeszélgetés-sorozatra kell gondolnunk, de számos, témába vágó konferenciát, valamint előadást és beszélgetést szerveztek az elmúlt években. Legutóbb Stockholmban tartottak egy hasonló rendezvényt, *Before and After Cinema* (2012. március 9–10.) címen. Ebből az alkalomból vetítéseket és beszélgetéseket szerveztek, és előadást tartott Dara Birnbaum videoművész is.

⁹ Païni, Dominique: Le retour du flâneur / The Return of the Flâneur. *Art Press*, 255. 2000. 33–41.

esetleges múzeumi feléledésének lehetőségét veti fel. Ez a kérdésfelvetés, amit egyébként azóta többen is vitattak, de legalábbis árnyaltak (Boris Groys, Raymond Bellour),¹⁰ főként az olyan installációk esetében releváns, amelyekkel nem kiállítási térben találkozunk (ilyenek a publikus térben megrendezett művészeti fesztiválok, mint például a párizsi *Nuit Blanche*). Ezen túl számos olyan szöveg is megjelent már, ami a moziapparátus és a kiállítási apparátusok közös nevezőit kutatja. Az ebben a témában publikáló szerzők a táblakép és a szobor apparátusának a mozgóképpel való találkozását vizsgálják, főként Mark Lewis és Rosa Barba munkáiban.

A térbe kerülő mozgóképeket tehát számos nézőpontból érdemes vizsgálni, és szerencsére már több tematikus kötet és rengeteg cikk jelent meg a fentebb említett témákat illetően. Sajnos ezek közül csupán igen kevés olvasható magyarul. Egészen idáig néhány, az *Apertúrában*, a *Balkonban* és a *Metropolisban* megjelent kritikát és tanulmányt leszámítva a hazai olvasók nem találkozhattak témába vágó magyar nyelvű szövegekkel. Ezért az *Enigmában* most megjelenő fordításokra hiánypótló szövegekként tekinthetünk, amelyek remélhetőleg bővíteni fogják a téma iránt érdeklődők körét. Az ehhez a számhoz válogatott szövegek a kiállított mozgóképeket különböző nézőpontokból vizsgálják, így az olvasók számára is több lehetséges megközelítési módot ajánlanak fel. Terjedelmi korlátok miatt sajnos nem volt lehetőségünk a fent már említett, a *flâneur* visszatérésének a lehetőségét vizsgáló szövegek lefordítására, ám remélhetőleg nemsokára arra is sor kerül.

Addig pedig álljon itt bevezetéképp Alexander Alberro, Maeve Connolly és Barbara Le Maître egy-egy írása. Alberro szövege Eija-Liisa Ahtila 1990-es évek végi munkáival (*Me/We*, *Okay*, *Gray*, *Today*, *Consolation Service*) foglalkozik. A szerzőt az azonos munkák installálási változatai közötti eltérések érdeklik, amiket a különböző (egy- vagy többcsatornás) kiállítási módok határoznak meg: számos művész munkáját állítják ki többféleképpen, az aktuális kiállítótér lehetőségeinek és a kurátor elképzeléseinek megfelelően, persze sokszor maga a művész határozza meg a prezentáció mikéntjét.¹¹ Maeve Connolly eredetileg angolul publikált szövege 2009-ben megjelent könyvének egyik fejezete, amelyben a szerző olyan képzőművészeti biennálékon bemutatott installációkat elemez, amelyek valamilyen módon megidéznek a moziterem architektúráját. Connolly szövege azért is lehet érdekes a magyar

Valamint: Païni, Dominique: Le cinéma exposé flux contre flux / Movies in the Gallery: Flow on Show. *Art Press*, 287. 2003. 24–29.

¹⁰ Groys, Boris: Movies in the Museum. In: Comay, Rebecca (szerk.): *Lost in the Archives*. Toronto, Alphabet City Media, 2002. 95–109., Groys, Boris: Medienkunst im Museum. In: *Topologie der Kunst*. München, Edition Akzente, 2003. 59–76., Groys, Boris: In der Autonomie des Betrachters. Zur Ästhetik der Filminstallation. In: *Groysaufnahme. Philosophische Gedanken zum Kino*. Köln, Schnitt der Filmverlag, 2007. 154–160., Groys, Boris: The Politics of Installation. In: *e-flux* <http://e-flux.com/journal/view/31> Utolsó hozzáférés: 2012. április 15., Bellour, Raymond: D'un autre cinéma. *Trafic*, 34. 2000. 5–21.

¹¹ Ez történt Fliegaufl Benedek *Tejútjának* első, 2008-as kiállításával is (Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum, 2008. február 8. – március 30.), és Amos Gitai is maga döntötte el a tavalyi év folyamán, hogy milyen módon legyenek kiállítva korábbi művei (*Traces*, Palais de Tokyo, Párizs, 2011. február 5 – április 24.).

olvasók számára, mert hosszasan ír Andreas Fogarasinak a Velencei Biennálén a magyar pavilonban bemutatott művéről. A harmadik szöveg, Barbara Le Maître franciául írt cikke olyan kiállított mozgóképekkel foglalkozik, amelyek egyértelműen a táblakép apparátusának mintájára jöttek létre. Bár Le Maître szövege csupán Mark Lewis munkáit érinti részletesebben, de ez a szöveg sem marad magyar referencia nélkül. Elég csak Fliegauf Benedek 2007-ben készült *Tejútjára* gondolnunk, vagy Nemes Csaba még frissebb, *Némafilm* (2011) című munkájának néhány képét felidézniünk magunkban.

Bár a most lefordításra került szövegek különböző aspektusokból vizsgálják a művészeti terekben kiállított mozgóképeket, remélhetőleg meghozzák az olvasók kedvét a probléma behatóbb tanulmányozásához, és ez az összeállítás nem egyszeri alkalom lesz a témához kapcsolódó szövegek magyar nyelvű publikálására.